

דיני שבעת ימי המשתה

בכל השבוע שלאחר החתונה מצויים החתן והכלה בשבעה ימים של שמחה שנתייחדו להם הלכות ומנהגים שונים¹. (בנישואים שניים קיימות הלכות אחרות. פרטים בעניין ניתן למצוא בספרות המתאימה).

א. חישוב שבעת הימים

את שבעת הימים מחשבים משעת החופה. אם החופה נערכה סמוך לשקיעה, עדיין מחושב יום זה כיום ראשון לנישואין. אפילו אם הברכות נאמרו בין השמשות – בין השקיעה לצאת הכוכבים, אנו מחשבים את היום שעבר כיום ראשון לנישואין, כי בין השמשות הוא זמן מסופק, וספק ברכות להקל. אשר על כן, אין מברכים את שבע הברכות ביום השביעי שהוא ספק יום שמיני. דוגמא: אם החופה נערכה ביום שני לפני השקיעה או אפילו עיקר החופה היה בין שקיעה לצאת הכוכבים (בין השמשות), יום א' הבא הוא היום האחרון לשבעת ימי המשתה ואמירת שבע הברכות, ולאחר השקיעה ביום זה כבר אין אומרים שבע ברכות. אם אכלו ביום השביעי, סמוך לשקיעה, והסעודה התארכה לליל יום השמיני, אפילו אם שקעה החמה, שוב אין אומרים את שבע הברכות², כי לאחר השקיעה אנו מצויים בזמן מסופק כנאמר לעיל.

ב. חיוב השמחה

ימים אלו מיועדים לשמחת בני הזוג. על כן, יקפידו ללבוש בגדי חג, וישתדלו לערוך סעודות שמחה בימים אלו. כבר נהגו מדורות שקרובים וידידים מזמינים את בני הזוג לסעודות שמחה במקומות שונים. זאת בשונה מהמנהג העתיק שהחתן והכלה היו יושבים בביתם וקהל הקרובים והידידים היו באים לשמחם בביתם, והוא הנקרא 'בית חתנות' (כמקובל היום, להבדיל, בשבעת ימי האבל). מכל מקום, אין עליהם חובה לערוך סעודה כזו בכל ארוחה שלהם בימים אלו, והם רשאים לאכול בביתם ארוחה רגילה כבשאר הימים. אין אפילו חובה שלפחות ארוחה אחת ביום תלווה בשבע הברכות, אלא כשמזדמנת להם ארוחה בה מתקיימים כל התנאים המפורטים להלן

יאמרו את שבע הברכות³. עוד נהגו – שלא ייצאו החתן והכלה מביתם ביחידות בימים אלו, אלא ילכו יחדיו או מלווים ע"י אנשים אחרים. אצל בני עדות המזרח יש שלא הקפידו בדבר, לפחות בשעות היום⁴.

ג. איסור מלאכה

נהגו שהחתן והכלה אינם עושים מלאכה בימים אלו. אין הכוונה לאיסור מלאכה כמו בשבת וביו"ט, אלא למלאכה שמסיחה דעתם מהשימוח ההדדי. בעיקר חל איסור זה על החתן. יש שהתירו מלאכת דבר האבד או כשהציבור זקוק לו. מכל מקום, ישתדלו להימנע מכל היסח דעת מהשימוח ההדדי, ויימנעו מפרישה לעסקיהם האישיים ככל האפשר⁵. על כן, החייל שהחתן ידאג לקבל חופשה לפחות לכל שבעת ימי המשתה, הסטודנטים לא ילכו ללימודים בימים אלו, תלמיד הישיבה לא ילך ללימודיו, ומובן שלא ילכו החתן או הכלה למקום עבודתם לעסוק בעבודתם הסדירה. יש שנהגו לחשב את שבעת ימי המשתה לעניין איסור מלאכה לחומרה, דהיינו חופה שנערכה בין השמשות ייחשבו את שבעת הימים מלמחרת, זאת אומרת, שבע יממות שלמות⁶.

ד. אמירת תחנון

אין אומרים תחנון כשהחתן מצוי בבית הכנסת בשבעת ימי המשתה, והחתן עצמו ודאי שאינו אומר תחנון בכל הימים האלו. יש שהמליצו לחתן שלא לבוא לביהכ"ס מסיבה זו, כדי שלא לבטל את הציבור מאמירת תחנון. יש שהסתפקו בהמלצה שהחתן יצא מביהכ"ס לפני אמירת התחנון, ויש שפסקו שהחתן יישאר ולא יאמרו תחנון⁷.

שבע הברכות בשבעת ימי המשתה

בכל שבעת ימי המשתה מברכים שבע ברכות בסיום ברכת המזון אם נתקיימו התנאים הבאים:

א. מספר האוכלים ומה אכלו

מברכים את שבע הברכות כאשר בין האוכלים יש מניין גברים מגיל 13 ומעלה. רבו הדעות מה חייבים המשתתפים לאכול כדי שנוכל להכליל במניין זה. המנהג המקובל הוא, שלפחות שבעה יאכלו פת, ושלושה יכולים להסתפק אפילו בפירות וכדומה, ובלבד שכל אחד מהם יאכל 'כזית' – כגדר חיוב זימון בעשרה⁸. המנהג הנכון הוא שכל מי שיברך ברכה משבע הברכות, יטעם משהו בסעודה, אפילו מאכל ומשקה שאינם מחייבים ברכת המזון. זאת גם אם יש בלעדיו מניין גברים שאכלו כזית יכולים לזמן בעשרה כמבואר לעיל⁹.

ב. מקום הסעודה

האשכנזים נוהגים לברך את שבע הברכות בכל מקום בו נערכת סעודה לכבוד החתן והכלה. יש מהספרדים שנוהגים שלא לברך ברכות אלו, אלא במקום עיקר ישיבת החתן והכלה. על כן, בני עדות המזרח יבררו אצל רב כיצד לנהוג¹⁰.

ג. 'פנים חדשות'

צריך שיהיו בסעודה זו 'פנים חדשות'. ללא 'פנים חדשות' מברכים רק את הברכה השביעית בלבד – 'אשר ברא'. (עיינו עוד לקמן פירוט בדיון זה). מה הן 'פנים חדשות'? – אדם המצטרף למניין המזמנים, שלא היה בחתונה או בסעודת נישואין קודמת לסעודה זו. אדם זה צריך להיות מקורב לחתן ולכלה כדי שנוכחותו תשמח אותם. על כן, אין טעם לצרף אדם זר ולא מוכר כ'פנים חדשות'¹¹. לעומת זאת, אדם זר יכול להצטרף לזימון בעשרה ולשבע הברכות, אם יטעם שם מאכל כלשהו כדיון. אשה, אף שלא הייתה בחתונה וגורמת לשמחה גדולה לחתן ולכלה, לא תועיל לעניין זה, שכן אי אפשר לצרפה למניין העשרה, והוא הדין לקטן שאינו בר מצווה. יש שנהגו

להחמיר שאותו אדם, שהוא ה'פנים החדשות', יאכל פת בסעודה, או לפחות מאכל אחר, אך יש שהקלו בדבר אפילו אינו אוכל כלום. למעשה ראוי להחמיר שלפחות יטעם מאכל כלשהו, אלא אם כן אסור מצד הדין לטעום באותה השעה, כגון: שהברכות נאמרות לפני הבדלה במוצאי שבת, והאדם שמהווה 'פנים חדשות' באותה הסעודה הגיע לשם לאחר שקיעת החמה. לספרדים יש להחמיר שיאכל פת דווקא. הספרדים נוהגים להצריך לפחות שני אנשים שהם ממלאים את התנאים של 'פנים חדשות', והאשכנזים מסתפקים בדיעבד גם באדם אחד¹².

ד. ימים בהם אין צורך ב'פנים חדשות'

בשתי הסעודות הראשונות של השבת, אם יש מניין, גם אם אין 'פנים חדשות' אומרים את שבע הברכות. בסעודה שלישית יש כמה דעות. למעשה נהוג אצל האשכנזים לברך את הברכות גם בלא 'פנים חדשות', בתנאי שזו תהיה סעודה כהגדרתה בסעיף א' לעיל, ושיאמרו בה דברי תורה. פוסקים ספרדים רבים דורשים שיהיו 'פנים חדשות' גם בסעודה שלישית¹³.

ביום טוב, בשתי הסעודות הראשונות אומרים את שבע הברכות גם ללא 'פנים חדשות', וכן נהגו גם ביו"ט שני של גלויות. בחול המועד המנהג להצריך 'פנים חדשות'. וכן בפורים, בחנוכה ובראש חודש¹⁴.

ה. חיוב השתתפות החתן והכלה בסעודה

כדי שיאמרו את שבע הברכות, צריכים בני הזוג להשתתף בסעודה ולאכול פת. אם הם הלכו מהבית בו נערכה הסעודה לפני ברכת המזון, אין אומרים את שבע הברכות. החתן עצמו נמנה עם עשרת המשתתפים בזימון ובברכות¹⁵.

ו. מי מתחייב בשבע הברכות?

כל מי שהצטרף לסעודה זו כבר נתחייב בזימון ובשבע הברכות, אלא אם כן הוא לא אכל פת או שהיתנה לעצמו לפני הסעודה שיפרוש לפני סיום הסעודה¹⁶. יש שהקילו שאם נשאר מניין בלעדיו ואין אמירת הברכות תלויה בו, שהוא רשאי לברך את ברכת המזון לעצמו ולפרוש¹⁷.

ז. סדר הברכות

המזמן מברך ברכת המזון על כוס אחת. עם סיום הברכה מתחילים לברך על כוס אחרת את שש ברכות הנישואין, (מ'שהכל ברא לכבודו'). עם סיום שש הברכות, מברך המזמן על הכוס שלפניו ברכת הגפן ושותה מהכוס. כעת מערבבים את שתי הכוסות ונותנים לחתן כוס אחת ולכלה את הכוס האחרת. מעיקר הדין הם יכולים לסמוך על ברכת הגפן של המזמן, בתנאי שלא ידברו ולא יסיחו דעתם עד שישתו מן היין, ויש שנוהגים לברך לעצמם שוב את ברכת הגפן, וכן הדין לגבי שאר השותים מכוסות הברכה¹⁸.

ח. שבע הברכות לאחר 'סעודה שלישית'

בשבת לאחר סעודה שלישית, יש חילוקי מנהגים – האם יברכו ברכת הגפן בצמוד לשש הברכות וישתו קודם תפילת ערבית, או שיברכו את שש הברכות ויתפללו ערבית, אח"כ יבדילו על הכוס של ברכת המזון, וישתה המבדיל, ואז יתנו את הכוסות לחתן ולכלה כנ"ל. כל מנהג יש לו על מי לסמוך¹⁹.

ט. כשאין מניין או 'פנים חדשות'

כשאין פנים חדשות או כשאין מניין אך יש זימון, אומרים לאחר ברכת המזון רק את ברכת 'אשר ברא'. האשכנזים נוהגים לומר ברכה זו רק אם יש אורח בסעודה. ואילו כשהסעודה מיועדת לאנשי הבית בלבד אין אומרים אותה. הספרדים נוהגים שגם בני הבית שמזמנים מוסיפים ברכה זו. המנהג הוא לברך ברכה זו על כוס מיוחדת מלבד הכוס של הזימון עליה מברכים ברכת הגפן²⁰.

י. אמירת 'שהשמחה במעונו'

בכל זימון בשבעת ימי המשתה אומרים 'שהשמחה במעונו'. אפילו ברכו במוצאי היום השביעי והסעודה הייתה ביום, למרות שאין אומרים את שבע הברכות, אומרים 'שהשמחה במעונו'. האשכנזים מתנים אמירה זו בנוכחות אורח בסעודה כנ"ל, ואילו הספרדים נוהגים לומר זאת גם בזימון בו משתתפים בני הבית בלבד²¹.

יא. 'דווי הסר'

האשכנזים נוהגים לומר פיוט זה בפתח הזימון. הספרדים אינם אומרים פיוט זה. האשכנזים נהגו לאומרו בכל שבעת ימי המשתה. יש שאין אומרים אותו בשבת, ובשאר הימים שאין אומרים בהם תחנון, כמו ראש חודש²².

כעת, לאחר שבוע בו היו כמלכים, הם 'נוחתים' לחיי המעשה. כדרך שאדם עובר מקדושת השבת לששת ימי המעשה, הם ישתדלו להמשיך את שמחת הימים הללו ואת הדביקות המיוחדת שהייתה להם באותם הימים על המשך חייהם המשותפים.

חובת השמחה בשנה הראשונה

הפסוק אומר: "כי יקח איש אשה חדשה... נקי יהיה לביתו שנה אחת, ושמח את אשתו אֶשֶׁר לָקַח"²³. אמנם פסוק זה נאמר לגבי פטור מגיוס לצבא (במלחמת הרשות), אך יש ראשונים שלמדו ממנו הדרכה כוללת יותר – שהאיש חייב לשמוח עם אשתו לאורך כל השנה הראשונה במיוחד²⁴. לשם כך יזהר מלעזוב את הבית למשך כמה ימים, אפילו אם אשתו מסכימה לכך, ויש שהתירו אם אשתו מוחלת לו. אמנם דין זה אינו מוזכר בשולחן ערוך, אך בכל אופן לשון הפסוק ודברי הראשונים מדריכים אותנו בעניין זה הדרכה נאמנה.

חיוב זה – 'ושימח את אשתו', מתבטא בפועל באיסור ההיעדרות הממושכת מן הבית, זאת כדי שיתרגלו זה לזו. השונות ביניהם רבה, ויש צורך בהתנסות בחיים המשותפים ובהוויה המשותפת שלהם, כדי ליצור בסיס איתן לשותפות חיי הנישואין לאורך ימים. מכאן נלמד על מהות המצוה שהיא מצות עשה כללית – לשמח את אשתו תמיד, לא רק בשנה הראשונה, אלא שבשנה זו הידועה בקשיי ההסתגלות ההדדיים, מצוה אותנו התורה במיוחד שהאיש יהיה ער לרגישותה היתרה של אשתו, ויתעלה במידת הצורך על מאווייו.

התחשבות זו בצרכי רעייתו, חיפוש הדרכים לשמחה ולהביע את אהבתו לה, יחזקו את הקשר הנבנה ביניהם, כל זוג לפי דרכו. נראה שדווקא האיש מְצוּוה במצוה זו, כי אצל האשה דברים אלו הם כטבע שני לה, והיא פועלת למענם בדרך כלל באופן טבעי. (מבחינת ההקשר הענייני, המצוה עוסקת בחוזרים ממערך המלחמה, והאיש הוא היוצא למלחמה, ממילא הוא המְצוּוה בחובת השימוח).

שמחה זו של השנה הראשונה, תאיר להם בעזרת ה' את מהלך חייהם לאורך ימים ושנים²⁵.

הערות

- 1 המקורות בפרק זה לקוחים ברובם מהספר הנישואין כהלכתם.
- 2 שם עמ' תכג ואילך.
- 3 שם עמ' תע סע' ה-ז.
- 4 שם עמ' תעח.
- 5 שם עמ' תעג-תעז.
- 6 שם סע' כח.
- 7 שם עמ' תעח-תפג.
- 8 שם פרק יד עמ' תכח סע' כ-כא; ובעמ' תלג סע' לה-מא.
- 9 שם עמ' תנא הע' 204.
- 10 שם עמ' תכט סע' כה.
- 11 שולחן ערוך אבן העזר ס' סב סע' ז ובנושאי כלים שם.
- 12 הנישואין כהלכתם עמ' תמב סע' מט-סט.
- 13 שם הערה 82.
- 14 שם סע' מו.
- 15 עיינו עוד שם, עמ' תמד.
- 16 שם סע' ע-פד.
- 17 שם סע' פה-צ.
- 18 שם סע' צז-קח.
- 19 שם סע' קט.
- 20 שם סע' קיב-קכה.
- 21 שם סע' קכה-קלו.
- 22 שם סע' קמב-קמד.
- 23 דברים כד, ה
- 24 ספר החינוך, עשה תקפא-תקפב. ספר המצוות/רמב"ם, עשה ריד, לא תעשה שיא.
- 25 עיינו עוד איש ואשתו/ אלינסון פרק י.